Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 1. SIJEČANJ 1936. GOD. IV.

Izlazi mjesečno. Pretplata Din 100·– godišnje, Dinara 50·– polugodišnje.

Cijena Din 10·–

19843

TKANINE ZA POKUĆTVO
PIROTSKI, PERZIJSKI ĆILIMI
S. TURKOVIĆ ZAGREB, ILICA 5 – OKTOGON
TELEFON 22-19

INDUSTRIJA KARTONAŽE
Izradjuje u tu struku zasjecajuće predmete kao kutije za poštu, kaseta i papirnate vrećice i t. d.
VIKTOR KOVAČIĆ
Branimirova 43 ZAGREB Telefon 65-28

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D.D.
RADNIČKA CESTA 29. ZAGREB TELEFON BROJ 5364
Izvadja asfaltiranje cesta, trotoara, dvorišta, kućnih ulaza i t. d. uz najjeftinije cijene.

Impregno u ruci
Čistoća u kući

LUSTERE
i sve vrste rasvjetnih tjelesa
dobavlja domaća tvornica
IVAN PASPA I SINOVI
ZAGREB
Bogovićeva ulica br. 9

Trgovina speceraja i delikatesa
MIRKO CRNIČKI
ZAGREB
Maksimirska 46 – Šulekova 1

ELEKTRIČNA INŠTALACIONA RADNJA
prima na popravak MOTORE. — Specijalna izradba ostalih rasvjetnih tjelesa
FRANJO ŠTIFTER
Dalmatinska 4 ZAGREB Telefon 26-66

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA

BROJ 1. GOD. IV. SIJEČANJ 1936.

Ing. F. Š.:

Čuvajmo spomenike hrvatske prošlosti!

Medju mnogim još neriješenim pitanjima naše narodne kulture od vanredne je važnosti ne samo u idealnom nego i u narodno-gospodarskom smislu, pitanje naših muzeja i konzervatorskih ureda, tih čuvara povjesnih, kulturnih i umjetničkih spomenika hrvatskoga naroda i prirodnih krasota nadasve lijepe naše domovine Hrvatske. Ovaj je predmet uza sva i česta nastojanja sa strane pozvanih činitelja ostao do sada neriješen. Već je u mnogim slučajevima i kasno, jer je uslijed neoprostivog nehaja i nemarnosti, mnogo toga uništeno i propalo, ali možda ipak nije prekasno, da se spasi ono, što se još spasiti dade.

Ne treba se upuštati u prikazivanje svih pojedinosti, nego možemo navesti samo neke glavne momente i primjere iz kojih će se razabrati žalosno stanje na tom polju našeg kulturnog života.

Kod nas je još veoma raširenо mišljenje, da su muzeji neki zavodi, koji nemaju drugu svrhu, nego skupljati i nagomilavati razne bezvrijedne starine. Prema tome je naravno i razumljiv nehaj u širim krugovima za ove ustanove.

Da se obori ovaj posve krivi nazor, dovoljno je samo upozoriti, kako svi kulturni narodi pridavaju muzejima vanrednu važnost, te im priklanjaju naročitu pažnju, jer su upravo muzeji ogledalo kulturne visine jednog naroda, njegove trajne i zorne reprezentacije, a ujedno riznica ogromnog duševnog i materijalnog blaga. Mnogi muzeji su pored ostalog, u drugim zemljama za to i veliko vrelo državnih prihoda. Najjasniji primjer o tom pruža nam Italija.

U drugim zemljama već se odavna pobrinula državna vlast, da se pitanje muzeja, te opće pitanje čuvanja kulturnih spomenika, uredi zakonima i tako dovede u sklad potrebe sadašnjice i praktičnoga života sa traženjima prošlosti i nauke.

Pored naših javnih zbiraka i ureda, državnih, banovinskih i gradskih muzeja imade još sva sila privatnih, rasijanih po najraznijim mjestima

naše domovine, a koje su zbirke gdjekada bogatije i vrijednije od javnih, no nad nijednom od ovih nema nikakova stručnoga nadzora, tako da su izvržene potpunoj samovolji vlasnika, mahom i tudjinaca, koji nemaju smisla za našu narodnu stvar, što naravno ne bi smjelo biti, jer sadržavaju veliko narodno duševno i materijalno dobro, koje uslijed takova stanja ne može dovoljno poslužiti općoj narodnoj ideji.

U takovom odnošaju veliki napori naših muzeja i konzervatorskih ureda, da udovolje zadaći, koja im je namijenjena, često postaju na žalost uzaludni pa se dogadjaju činjenice koje čitamo mnogoput u novinama kako su neuki ljudi razorili ili raznesli koji vrijedni starinski nalaz iskopan slučajem ili željom domognut se »zakopanoga zlata«... kako su stranci bilo iz špekulacije ili samo kao turisti iznijeli od nas po koju umjetninu ili bilo kakovo drugo svjedočanstvo naše slavne prošlosti, kako su pojedinci, a i čitave općine porušili tobože trošne zgrade ... Kao našu zagrebačku nikada neoprostivu sramotu spominjemo rušenje Bakačeve kule, Cisterciskoga samostana na Dolcu i mnoge druge starine.

Kao jedan posebni primjer spominjemo, da je sa otoka Krka svojedobno prodana jedna zavjesa za prednju stranu oltara (antependij) divno vezivo iz XIV. stoljeća, zadužbina slavne obitelji Frankopana, tadanjih Krčkih knezova, ta je zavjesa za nekih pol milijuna dinara preko Beča i Münchena dospjela u Veneciju, gdje je izložena sa naznakom, da potječe iz »neoslobodjenog talijanskog otoka Krka«. Sličnih primjera ima ne samo u našem hrvatskom Primorju, nego naročito u Bosni, gdje pored takovih pojava i uslijed nepažnje i neukosti propadaju, osim raznih gradjevina i mnoge zidne slikarije, još iz doba hrvatskih narodnih vladara.

Nu ne samo pomanjkanje zakona o muzejima ima još jedna važna okolnost, koja sprečava suzbijanje spomenutih nemilih pojava, a to su potpuno nedostatna sredstva, kojima naši muzeji i konzervatorski uredi raspolažu za postizavanje svojih ciljeva.

Zavirimo li dublje u državni proračun, ustanovit ćemo poraznu činjenicu da nijedan muzej nije osiguran niti protiv požara niti protiv provala. Sva je sigurnost prepuštena ... pored običnih redarstvenih mjera ... muzejskom osoblju. Naravno da ovo i odviše malobrojno, ne može uza svu svoju spremnost i požrtvovnost, nadoknaditi naročito muzejsko redarstvo, kakovo je davno zavedeno u vanjskom svijetu.

Od uvaženog stručnjaka i poznavaoca tih muzejskih prilika primili smo vrlo interesantne podatke, koje u cjelosti priopćujemo:

Od svih naučnih institucija grada Zagreba najstarija je »Hrvatski narodni muzej« sa 7 svojih s a m o s t a l n i h odjela: arheološko-historijskim, predhistorijskim, mineraloško-petrografskim, geološko-paleontološkim, zoološkim, etnografskim i odjelom za umjetnost i umjetnički obrt.

Počevši od osnutka svoga bio je on žarište nauke i domoljublja, a kao takav vazda na diku Zagreba i čitave Hrvatske domovine. Ta je činjenica već davno poznata kako u domaćem tako i u stranom svijetu, pa bi bilo suvišno na nju upozoravati da na to ne sili malo ne očajan položaj, u kojem se taj muzej nalazi, a u koji je dospio ponajviše uslijed gotovo posvemašnjega nehaja za nj sa strane našega društva kao i mjerodavnih faktora.

Kad treba da se naša kultura »reprezentira« naročito pred strancima, onda su naravno naši muzeji jedni od prvih, na koje se apelira i koji moraju dati svjedodžbu naše kulturne visine. A šta se čini, da ti muzeji mogu zadovoljiti svojoj zadaći? To ćemo najbolje vidjeti, ako istaknemo neke njihove najpreče potrebe ili bolje nedostatke, koji će ujedno jasno osvijetliti prekarno stanje, u kojem se oni nalaze.

Smještanje tih muzeja ne samo što ne odgovara modernim muzeološkim principima, već je ono većinom takovo, da muzeji izgledaju više kao prenatrpani magazini ili staretinarski lokali. Obilje izložaka, koji se tečajem decenija marnim radom prikupiše, toliko je napunilo sve raspoložive prostorije, da je danas sistematski pregled naročito za laika upravo nemoguć. Svaki kutić je ispunjen izlošcima, svaka vitrina je prenapunjena objektima, sve je nagruvano i tijesno tako, da kod samo malo brojnijeg posjeta publike nastaje gužva, a time i pogibelj za same objekte. Kraj toga vitrine su najvećim dijelom posve zastarjelog tipa, nepraktične, neukusne i svojim oblicima i ukrasima toliko nametljive, da predmeti u njima izloženi ne dolaze do pravoga izražaja. Posve je prirodno da uslijed takove nepreglednosti publika zapravo ništa ni ne vidi ni ne nauči, pa je prema tome prosvjetna svrha muzeja posve promašena, dok svaki malo kulturniji stranac odmah zapazi, koliko smo zaostali na polju muzejskih uredjenja.

Da je tomu tako u prvom je redu krivo pomanjkanje valjanih muzejskih prostorija. Moramo imati na umu na pr. da zgrada, u kojoj su smještena sva tri prirodoslovna muzeja (Demetrova 1) datira iz prve polovine 19. stoljeća i da ona nije gradjena u muzejske svrhe, a niti je ona bila kakova gospodska palača, već obična stanbena zgrada s malim sobama, uskim hodnicima i uskim malenim prozorima. Osvjetljenje uslijed toga je upravo bijedno, komunikacija izmedju pojedinih soba veoma neprilična, a toga radi i valjan nadzor za vrijeme posjeta nemoguć. Arheološko-historijski muzej sa predhistorijskim smješten je doduše u palači Jugoslavenske akademije (gradjene pred 60 godina od prilike), ali prostorije koje su mu na raspoloženje toliko su skučene i neprikladne, da vrijednost muzejskog naučnog i umjetničkog blaga tek samo djelomice dolazi do izražaja. Većina predmeta još čami u ormarima i podrumu. Osim 2 kancelarijske sobe nema nikakovih naročitih prostorija za magazin niti

za radionice, već u tu svrhu moraju se žrtvovati neke sobe, koje bi morale služiti za izlaganje predmeta zbirke.

Kako je sa spomenutim muzejskim odjeljenjima, slično je i kod ostalih odjelenja. Ali nije samo nestašica valjanih prostorija, koja koči napredovanje svih ovih muzeja, nego velika ih nevolja bije naročito i pomanjkanjem novčanih sredstava i nužnog broja muzejskog osoblja.

Zavirimo li u državni proračun, to vidimo da se dotacije za sve materijalne rashode pojedinih muzeja kreću izmedju 15.000—23.000 Din godišnje. Iz tih svota treba namiriti kancelarijske potrebe, ogrjev, osvjetljenje, vodu, popravke i konzerviranje predmeta i namještaja, fotografske potrebe i t. d. Šta preostaje za nove nabavke predmeta u svrhu upotpunjavanja i proširivanja zbirke, za iskapanja, za upotpunjavanja stručne biblioteke, za izdavanje publikacija i t. d.? Uslijed toga neminovna je posljedica da mnogo i mnogo najvrijednijih starina i drugih kulturnih spomenika (naročito etnografskih, koji od dana u dan bivaju sve rjedji pred najezdom moderne civilizacije), prelazi u privatne ruke — što je najgore — odlazi u inostranstvo, a biblioteke muzejske sve više zastaruju dok materijal zbirke naučno još neiskorišten uzalud čeka da bude publiciran!

Za putne troškove u svrhu istraživanja svaki muzej dobiva godišnje svotu od Din 1214. Što se može poduzeti s tom svotom?

Povrh ovih dotacija plaća se već godinama na teret drž. proračuna za 2 muzeja najamnina za unajmljene prostorije oko Din 230.00 godišnje To je dosta velika stavka, ali moramo reći — neracionalna. Zar ne bi bilo ekonomičnije, da se već jednom pristupi gradnji muzejskih zgrada, a proračunom predvidjeni novac za najamninu da se upotrebi za amortizaciju dugoročnoga zajma za te gradnje. Već je bilo u tom pravcu više ozbiljnih predloga i pokušaja, ali sve se nažalost izjalovilo, pa je tako ovo goruće pitanje još uvijek neriješeno na štetu muzejskih institucija, a na sramotu grada Zagreba i naše narodne kulture.

Što se tiče muzejskoga osoblja, ono je na svakom muzeju brojem znatno premaleno, a na nekojima je stanje u tom smislu upravo neodrživo. Tako na pr. u Muzeju za umjetnost i umjetnički obrt ima pored direktora samo jedno činovničko lice (kustos) i 2 služitelja, na Prehistorijskom muzeju pored direktora još 2 činovnička lica i 1 služitelj, a kod sva tri prirodnjačka muzeja, pored direktora još samo 2—3 činovnika i po 1 služitelj. U svim je muzejima nestašica na dovoljnom broju strukovnjačkog osoblja, a još veća na pomoćnom osoblju. Toga radi mora strukovnjačko osoblje da vrši ponajviše takove poslove, koji su čisto pisarsko-administrativnei računarske te i preparatorske i laborantske prirode, pa u to troši najveći dio svoga vremena i snage, namjesto da se preda u prvom

redu naučnom i prosvjetnom radu, za koji je po svom pozivu i službi odredjeno. Nedovoljan broj služiteljskih lica ugrožava mogućnost valjana nadgleda muzeja napose za vrijeme posjeta publike, a pomanjkanje preparatorskih lica — uz već spomenuti nedostatak potrebnih radionica, — kod većine muzeja uzrokom je da se predmeti zbirke ne mogu dovoljno konzervirati ili valjano očistiti i urediti.

Nekim od spomenutih nedostataka dalo bi se doskočiti, kad bi zagrebački muzeji bili koncentriraniji, kad ne bi bili tako raštrkani po raznim dijelovima grada, kako su još nažalost danas. Kad bi bili više na okupu, kako je to na pr. u Sarajevu, laglje bi bilo riješiti pitanje komplikovane administracije i računovodne službe, čuvanja muzeja i t. d., a i saradnja medju njima bila bi uža i plodnija. Toga radi neminovna je potreba, da se što prije pristupi izgradnji »Muzejske četvrti« u Zagrebu, gdje bi bili barem svi državni (nekad zemaljski) muzeji okupljeni u valjanim dostojno uredjenim zgradama tako, da bi mogli napokon udovoljavati svojoj kulturnoj, naučnoj, prosvjetnoj i reprezentativnoj zadaći.

Sličan udes kao ove državne muzeje prati i »Gradski muzej« i »Školski muzej« u Zagrebu. Prvi je gradska institucija, a drugi je privatna pod upravom Učiteljskog društva (u Učiteljskom domu).

Začudno je, da gradska općina već 10 godina pušta, da »Gradski muzej« tako reći trune u onim neuglednim i radi vlage te nedovoljnoga osvjetlenja posvema nepodesnim prizemnim prostorijama »Umjetničkoga paviljona«. Kakav dragocijenjen materijal je tamo skupljen i lijepo svrstan i izložen, a kako slabo reprezentativno djeluje radi neugledne okoline! Čovjek nerado povede stranca u onaj — zapravo — podrum! Zar gradska općina za ovu svoju instituciju koja ima da prikaže kulturnu historiju njezina grada nema osjećaja i toliko ponosa, da već i radi samoga ugleda grada Zagreba, nadje za nju doličnije smještenje? Ne treba daleko ići u tudjinu i upozoriti na tamošnje gradske muzeje. Eto nam primjera u našem Varaždinu, gdje su privatna inicijativa i razumijevanje gradske općine stvorili u popravljenom starom gradu svoj gradski muzej, koji služi na čast ne samo Varaždinu nego i čitavoj našoj domovini i to ne samo svojim sadržajem nego i svojom spoljašnošću. Prijašnje gradske uprave bile su u boljem financijskom položaju nego se današnja uprava nalazi, pak su laglje mogle udovoljiti ovim kulturnim potrebama — no to nisu učinile. Zato se pouzdano nadamo, da će današnja gradska uprava znati učiniti svoju dužnost!

»Školski muzej« životari i uz najbolju volju svoje uprave, da prikaže razvoj školstva u Hrvatskoj, ne može napred zastavši tamo, gdje je bio u devedesetim godinama prošloga stoljeća. Zadaća mu je naučna i prosvjetna, kao svakom pravom muzeju, jer nema tako reći baš nikakovih

sretstva. I tu treba pomoći, jer zašto da jedna vrijedna kulturna tekovina prošlih dana, koja je polučena velikim naporima i ljubavlju, propadne namjesto da se unapredjuje? Uprava se njegova kini i pati, ali uz dosadašnja sretstva jedva uspijeva, da ušćuva što muzejka zbirka ima, a kamo li da ju povećava.

Držimo, da bi se mnogim tegobama i zagrebačkih muzeja doskočilo, kad bi bio već jednom donešen »Zakon o muzejima« na osnovu kojega bi se imao obrazovati »Muzejski savjet« sastavljen u glavnom od predstavnika svih muzeja, a koji bi kao kompaktna cjelina strukovnjaka vazda imao dovoljno autoriteta, da bi se sa uspjehom mogao zauzeti za muzejske interese pa tako i na to polje upraviti smjer prosvjetne politike u našoj državi.

Toliko o našim muzejima i niihovim potrebama.

Ivan Ulčnik:

Ivan Krst. Tkalčić

Svršetak.

U nastavku životopisa Ivana Krst. Tkalčića potrebno je spomenuti, kako je došlo do izdanja »Spomenika slob. kralj. grada Zagreba«.

Na sjednici gradskog zastupstva 10. lipnja 1882. izvješćuje senator Đuro Deželić da je kr. zemaljska vlada gradskom poglavarstvu poslala poziv kojim požuruje svoju odredbu od prije više godina, da se gradski arkiv uredi. Ovu dužnost povjerilo je gradsko poglavarstvo svojedobno grad. senatoru Augustu Šenoi. Kako ovaj to nije dospio dovršiti, to je gradsko zastupstvo na rečenoj sjednici povjerilo uređenje starog gradskog arkiva Ivanu Tkalčiću, koji je taj posao početkom god. 1883. dovršio.

Na sjednici gradskog zastupstva 6. travnja 1883. izvješćuje senator Deželić o uređenju gradskog arkiva, pa je tom zgodom izrekao ovaj govor: (Priopćeno iz »Pozora« od 7. travnja 1883.)

»Za deset godina (1893.) bit će 800 godina što je utemeljena biskupija u Zagrebu, koji je postao središte i glavnim gradom posavske Hrvatske. U to doba opsizao je Zagreb malen prostor i to: današnju gornju Lašku ulicu i prostor oko stolne crkve. Početkom XIII. vijeka ili god. 1200. bijaše desna obala potoka Medveščaka naseljena. Ovu naseobinu podigne 1242. kralj Bela na slobodni kraljevski grad. God. 1850. protegla mu se vlast i na lijevu obalu, te bivše nekoć kaptolske ili biskupske općine (Nova Ves, Opatovina i Laška ulica), izgubiše svoje osebinjske općinske povlastice i stopile su se u jednu gradsku cjelinu sa jednim magistratom. I jedan i drugi dio grada Zagreba ima vrlo starih povjesnih spomenika, koji počimaju odmah onom dobom, kada je on preuzeo glavnu ulogu hrvaštine u posavskoj Hrvatskoj, kada je na žalu jadranskog mora potamnjelo svjetlo Hrvatske Krune.

Ovi pismeni spomenici dijele se u dvoje, u listine i zapisnike. Listine govore ob utemelenju biskupije, kaptola, općine gričke ili današnje zagrebačke, o njihovih pravih, zakonih, sloboštinah, o pojedinih crkvenih korporacijah, ob uređenju ustrojstvu cehova, škola, bogoljubnih zavoda itd. Zapisnici su sudbene naravi, a također u njih je i najstarija gruntovnica zagrebačka.

Prošle godine (1882.) mjeseca srpnja povjerilo je ovo gradsko poglavarstvo Ivanu Tkalčiću uređivanje svog starog arkiva. U kulturnoj dobi ovakovi spomenici se rješavaju zatvora i arkivarskih škrinja, te se izdavaju tiskom općinstvu i učenjacima čine pristupni. To su učinili mnogi

evropski gradovi, a samo da spomenemo Krakov, Prag, a god. 1879. izdao je Beč »Geschichts Quellen der Stadt Wien«. Gradsko zastupstvo ne će biti protivno da se izdaju i njegovi »Povjesni spomenici grada Zagreba«, glavnog grada kraljevine Hrvatske.

Gospodin sastavitelj Tkalčić komentirao bi na hrvatskom jeziku sve važnije starije isprave što opširnije, učinio bi predgovor, index i sve što je potrebno. Svake godine mogla bi se tiskati jedna knjiga«.

Ujedno Deželić izvješćuje da je Tkalčić priredio za tisak spise iz gradskog arkiva i to prvu knjigu (svezak), sadržavajući spise iz godina 1093.—1399. Nadalje da se Ivanu Tkalčiću doznači honorar od 20 for. po štampanom arku. Trošak za honorar prvog sveska i naklade doznačit će se iz dotacije »razni izdaci« proračuna god. 1883., a u najvišem iznosu od 1000 for. U slijedećim godinama bi se tolika svota uvrstila u gradski proračun za izdavanje ostalih svezaka. Od novca koji bi se dobio od knjižara za prodane sveske utemeljila bi se zaklada za izdavanje statističkog djela, koje bi se svake godine imalo o gradu Zagrebu sastaviti i štampom u posebnoj knjizi izdati.

Sve predloženo primilo je zastupstvo jednoglasno sa naročitim odobravanjem.

Na sjednici gradskog zastupstva 14. srpnja 1883. zaključeno je, da se tisak Tkalčićevih »Spomenika« povjeri tiskari C. Albrechta. Cijena po arku do 1000 primjeraka, bila je pogođena sa 44 for. 40 novč., a za svaku daljnju stotinu naklade po arku 3 for. 44 nov.

Prvi svezak »Spomenika grada Zagreba« otisnut je god. 1889. Uvez povjeren je knjigoveži Vojku Payreku uz ukupni trošak od 297 for. Ovo je odobreno na sjednici Grad. zast. od 26 ožujka 1890. Djelo je raspačavala »Dionička knjižara« uz rabat od 20%.

Opisat ćemo što su pojedini svezci »Povjesnih spomenika slob. kralj. grada Zagreba« sadržavali i kada su štampom izašli:

I. svezak donaša Isprave od god. 1093.—1399.; štampan je 1889.
II. svezak donaša Isprave od god. 1400.—1499.; štampan je 1895.
III. svezak donaša Isprave od god. 1500.—1526.; štampan je 1896.
IV. svezak donaša Knjige sudbenih poziva i presuda od god. 1355. do 1365.; štampan je 1897.
V. svezak donava Knjige sudbenih poziva i presuda od god. 1375. do 1391., štampan je 1898.
VI. svezak donaša Knjige sudbenih poziva i presuda od god. 1412. do 1448., štampan je 1900.
VII. svezak donaša Knjige sudbenih poziva i presuda od god. 1450. do 1480., štampan je 1902.
VIII. svezak donaša Knjige sudbenih poziva i presuda od god. 1481. do 1526., štampan je 1902.

IX. svezak donaša Knjige o posjedih od god. 1384.—1440., štampan je 1903.

X. svezak donaša Knjige o posjedih od god. 1441.—1470., štampan je 1904.

XI. svezak donaša Knjige o posjedih od god. 1471.—1526., te Popis imovine i računa od god. 1468.—1521., štampan je 1905. Sa ovim sveskom ujedno se svršavaju sredovječni Spomenici koje je napisao Ivan Tkalčić. Dalje je nastavio Emil pl. Laszowski te izdao:

XII. svezak koji donaša Isprave od god. 1526.—1564., štampan je 1929.

XIII. svezak koji donaša Račune od god. 1535.—1560., štampan je 1931.

XIV. svezak Sudbeni pozivi i presude od god. 1512.—1608., štampan je 1932.

Naš zaslužni ravnatelj državnog arkiva Emil pl. Laszowski svršio je daljnji rukopis »Spomenika« za XV. svezak koji sadržaje Povjesne isprave od god. 1564.—1599., time »Spomenici« ulaze u novi vijek. XVI. svezak sadržaje Gradske račune i sudbene zapisnike od god. 1564. do 1599. te Povjesne isprave od 1608. XVII. svezak sadržaje Povjesne isprave od god. 1600.—1612. Izim ovog gotovog rukopisa u radu je 17. stoljeće, naročito historijski zapisnici Gradskih sjednica od god. 1618., to jest od doba kada su se o radu vijeća grada Zagreba počeli voditi zapisnici.

Prigodom istraživanja starih spisa u današnjoj Gradskoj vijećnici, koje je ravnatelj Laszowski poslije rata najvećim marom i požrtvovnošću obavio, spasio je gotovo u zadnji čas spise 17. stoljeća koji su u neredu ležali na podu magistratskog podruma, izloženi vodi, koja je u podrum spod zemlje izvirala. Laszowski morao je na pol trule spise na suncu sušiti i tako spasavati te važne i nenadoknadive dokumente povjesti Grada Zagreba. Razumije se da je mnogo isprava sasma propalo, a sigurno je dosta toga bačeno u vatru i na smetište. Laszowski sabrao je i uredio sve gradske spise do god. 1848., pa se na temelju istih može povjest Zagreba sastavljati.

Spisi od god. 1855. i dalje nalaze se u podrumu Gradske vijećnice, koji je sada betoniran i zaštićen od provale vode. Ove spise valjalo bi očistiti od stogodišnje prašine te ih pregledati. U koliko ima za noviju historiju Zagreba vrijednih spisa morali bi se ti izlučiti i spremiti. Na ovo upozoravamo mjerodavne faktore današnje Gradske uprave, dok ne bude prekasno. Moglo bi se dogoditi da koje nevješte ruke u neznanju ove spise odbace kao bezvrijedni stari papir.

Još nam je tom zgodom dužnost da istaknemo da gradska općina nema sačuvanih zapisnika sjednica gradskog zastupstva od god. 1850. pa do 1882. Postoji samo jedan rukom pisani zapisnik sjednica Gradskog zastupstva od 1879. Poslije god. 1880. sjednički zapisnici su se štampali.

Međutim i tu ima manjkavosti. Nekih godišta, (od 1880.—1885.) u opće nema, a u nekim godištima manjkaju pojedine sjednice. Uvezani zapisnici pohranjeni su u pojedinim odsjecima Gradskog poglavarstva i to prema tome kako su ih nekadanji poglavari otsjeka spremali i dali uvezati. Potrebno bi bilo da se zapisnici sjednica Gradskog zastupstva od god. 1850. do 1880. iskonstruiraju iz starih novina te spisa, koji bi se u prije pomenutom arkiru (podrumu) pronašli. Ovako sastavljeni stari zapisnici sa pronađenim spisima imali bi se sa svim opstojećim zapisnicima iz novijeg doba spremiti u magstratskoj stručnoj knjižnici, koja se uređuje već od god. 1928., ali do njenog konačnog uređenja ni do danas nije došlo.

Društvo »Zagrepčana« smatra svojom dužnošću da i ovim putem upozori mjerodavne na ovaj predmet. Grad Zagreb uvijek se je ponosio svojim kulturnim položajem, pa je tim više dužna njegova općina da osnuje stručnu knjižnicu, koja bi ujedno bila i zbirka svih bar važnijih zaključaka gradskog zastupstva, te onih spisa, koji se odnose na razvitak grada Zagreba, kao i na sve važnije događaje. Tečajem niza godina ovako sastavljena zbirka, bila bi poznijim pokolenjima dragocjeno povjesno vrelo. Zagrepčani rado prate povjesni razvitak svog grada, te će uvijek poduprijeti svaki rad i nastojanje, da se događaji i uspomene njegove slavne prošlosti sačuvaju i predaju kao uzor daljnjem potomstvu.

* * *

Ivan Krst. Tkalčić za svoj Zagreb bio je zaslužan sin i to se nije ni nakon njegove smrti zaboravilo. Zahvalni građani smatrali su svojom patriotskom dužnošću, da mu se i na vidan način oda pošta i zahvalnost za njegov veliki i plodan rad.

Opisat ćemo događaje o postavljanju i otkriću spomenploče Ivanu Tkalčiću.

Na 28. siječnja 1906. sastali su se u prebendarskoj kuriji Nova Ves broj 14, u kojoj je živio, radio a 11. svibnja 1905. umro Ivan Krst. Tkalčić, njegovi štovatelji i prijatelji Emil pl. Laszowski, dr. Velimir Deželić st., Janko Barle[1]), dr. Ferdo Šišić, Lujo Tomšić i Božidar pl. Kukuljević-Sakcinski, pa su stvorili ovaj zaključak:

1. Ima se podnijeti molba zemalj. vladi da dozvoli sabiranje prinosa za podignuće spomenploče Ivanu Krst. Tkalčiću.[2])

[1]) Janko Barle, tadanji prevendar preselio se je nakon Tkalčićeve smrti u Kuriju, Nova Ves br. 14.

[2]) Kako je došlo do otkrića spomenploče Ivana Tkalčića, crpili smo iz zapisnika i podataka koje je sabrao arhivar državnog arhiva Emilije pl. Laszowski, koji nam je te podatke najpripravnije ustupio, pa mu zato srdačno hvalimo.

2. Umolit će se Gradsko poglavarstvo da velikom sinu grada Zagreba i izdavaču njegovih spomenika učini zasluženu počast i nazove jednu ulicu njegovim imenom. Odbor predlaže onu koja vodi paralelno uz Novu Ves uz otvoreni prokop Medvešćaka, ili novu projektiranu ulicu iz Nove Vesi na taj prokop.

3. Izabran je odbor: pročelnik Emil pl. Laszowski, tajnik dr. Velimir Deželić st., blagajnik Ljudevit Tomšić.

Temeljem odborovog zaključka odposlana je molba na Gradsko poglavarstvo da dozvoli podignuće navedene spomenploče. Molbu od 19. studena 1906. potpisali su Emil pl. Laszowski, dr. Ivan pl. Bojničić zemalj. arhivar, Vjekoslav Klaić sveučilišni profesor, Tade Smičiklas predsjednik akademije, dr. Dane Gruber profesor, dr. Ferdo Šišić sveučilišni profesor, dr. Marchetti sveuč. profesor, Đuro Deželić gadski senator, dr. Velimir Deželić sveučilišni bibliotekar, dr. Franjo Brunšmid sveuč. profesor, dr. Gustav Baron kanonik, Blaž Švinderman kanonik, Mirko Breyer knjižar, Mile Maravić vlasnik tiskare, F. M. Strmecki knjižar, D. Mondekar trgovac, Ivan Benigar profesor, Antun Scholz knjigotiskar, Dragutin Jovan učitelj, Stjepan Širola učitelj, dr. Ivan Vidačić, Filip Hajduković svećenik, Ljudevit Tomšić trgovac, Vladimir Rožman svećenik i Josip Bužan profesor slikanja.

Na ovu molbu dobio je odbor riješenje Gradskog poglavarstva od 22. prosinca 1906. br. 55.307, potpisano po Gradskom načelniku dru Milanu Amrušu, kojim se dozvoljava smještenje spomenploče na kuću u Novoj Vesi br. 14, ali uz upozorenje da si ishode dozvolu kućevlasnika (Zbora prebendara).

Molbom od 21. siječnja 1907. obratio se odbor na Hrv.-slav.-dalm. zemalj. vladu za dozvolu sabiranja novčanih sredstava za spomenploču. Na ovo izdala je vlada riješenje od 31. siječnja 1907. broj 4618, kojim se sabiranje dozvoljava u vremenu od 6 mjeseci na cijelom području Hrvatske i Slavonije. Za sabrane prinose solidarno jamče Janko Barle, Emil Laszowski, Ljudevit Tomšić i dr. Velimir Deželić. Za bana grofa Pejačevića potpisao je dozvolu predstojnik odjela za unutarnje poslove dr. Vladimir Nikolić[3]). U ime policije, koja je u ono doba bila u rukama gradske općine, podpisao je dozvolu za grad Zagreb, gradski tajnik Vasilije Belošević.

Već 2. ožujka 1907. izlazi novinski proglas na narod u kojem se obznanjuje sabiranje doprinosa za podizanje spomenploče Ivanu Tkalčiću. Proglas su 1. ožujka 1907. potpisali Emil Laszowski i dr. Velimir Deželić.

[3]) Dr. Vladimir Nikolić bio je reprezentant tako zvane »Narodne vlade«, koja je nakon poraza Khueonve staromađaronske stranke na svibanjskim izborima 1906., a povjerenjem Hrvatsko-srpske koalicije u Hrvatskoj preuzela vlast.

Molbom od 23. ožujka 1907. obraća se odbor na Prvostolni kaptol za dozvolu da se spomenploča može postaviti na prebendarsku kuću u Novoj Vesi br. 14. Na ovu molbu odgovorio je Prvostolni kaptol pismom od 13. travnja 1907. (potpisao kanonik lektor Blaž Švinderman) da se načelno nemože dozvoliti, da se na prebendarskoj kući br. 14 u Novoj Vesi postavi spomenploča Ivanu Krst. Tkalčiću.

Ova uskratna odluka Prvostolnog kaptola izazvala je veliko negodovanje u tadanjoj javnosti, a naročito u društvu »Braće Hrvatskog Zmaja« pa je jedan ugledni zmajevac, (koji još i danas živi), spjevao pjesmu negodovanja zbog odluke Prvostolnog kaptola. Ova pjesma nije do sada štampana pak je donosimo, da se nakon trideset godina, kada nisu više na životu oni, koji su uskratnu odluku u gremijumu kaptola stvorili, vidi mišljenje građana:

»IVANU TKALČIĆU«

Ni čednu spomen-ploču na kući smrti Tvoje
Ne će ti dati — Tebi — koji bio si rodu div.
Pigmeji glodju na hridi, koju si podigo Silni,
Mrtvi su oni već sada, dok si Ti vječno živ!

Poput hijena gadnih, kosti iz groba Ti vuku,
Sa mikroskopom laži motre svaki tvoj grijeh.
Dokle se učena Tebi danas Europa klanja
Oni će cijeloga svijeta ubrati prezir i smijeh.

Imena njina će davno trunut u zabiti grobnoj
Dokle će Tvoje kititi hrvatske slave hram.
Lovor Ti besmrtni divni vječno će resiti čelo
A njih će Klio izbrisat, da ne bude Hrvatsku sram.

Da! sram je hrvatsku majku, što je rodila sine
Koji Herostratu nalik Tebi obružuju grob
I da je takovih mnogo, onda bi vječno moro
Hrvat tudjinu ostat sluga, jadnik i rob.

Ali hrvatski narod spomenu haran prvaka
Gvoždjem sramotna žiga čela označuje zla.
Hrvatska majka će kletvu izreći strašnu vrh onih
Koji ne dadu da mirno počiva sveti Tvoj prah.

Slavni Ti ponosni sine Hrvatskog prijestolnog grada
Što Te je briga za gnjusnih zlobnika bezstidni roj,
Tebe Europa štuje, Hrvatska s Tobom se diči,
A što je još ljepše od svega: Narod Te ljubi Tvoj.

Snivaj mirno u grobu, ne slušaj urlik hijena
U tebe pravda vječna milostivi Veliki Bog
Snivaj mirno u grobu i znaj da uz prkos njima
Bio si, jesi i bit ćeš miljenik naroda svog!

1909. **Zmaj Klokočki.**

Odaziv naroda za doprinose bio je odličan ne samo u Zagrebu, već i po cijeloj Hrvatskoj. Vrijedno je spomenuti da je časnički zbor 25. hrvatske domobranske pješačke pukovnije sabrao svotu od 24 K. Time su pokazali časnici hrvatskog domobranstva, da su bili svakom zgodom uz velikane Hrvatskog Naroda.

Kako se spomenploča nije na kući u Novoj Vesi br. 14 smjela postaviti, to je odbor stupio u pregovore sa Franjicom Malinščak rođ. Tkalčić sestrom Ivana Tkalčića, da ona dozvoli postavljenje ploče na kuću u Novoj Vesi br. 41, to jest na mjestu gđe se je Tkalčić rodio. Izjavom od 24. lipnja 1908. Franjica Malinščak je to dozvolila. U savezu sa tom dozvolim obratio se je odbor na gradsko poglavarstvo radi dozvole da se spomenploča na ugovorenom mjestu postavi. Gradsko poglavarstvo izdalo je dozvolu riješenjem od 12. svibnja 1909. br. 16.836, potpisao ju je gradski senator Slaviša Katkić.

U isto vrijeme povedeni su pregovori sa umjetnikom kiparom Ivanom Rendićem, koji je tada stalno boravio u Trstu. Konačno je u Zagrebu 22. srpnja 1908. sastavljen ugovor glasom kojeg je Ivan Rendić preuzeo izradbu spomenploče. Osnovu je izradio sam Rendić. Spomenploča sastavljena iz četiri komada od crvenkasta salzburškog mramora, a ploča za napis od granita, srednja ploča od švedskog granita.

Na ploču postavljen je Tkalčićev relief portret u sjedećem položaju kod stola. Lik je ljevan od mjedi. Napis na srednjoj ploči te motivi hrvatskih ornamenata izvedeni su u venecijanskom mozaiku.

Na odborskoj sjednici 9. ožujka 1909. izabrani su za odborske revizore dr. Dane Gruber i Filip Hajduković. Nadalje je zaključeno da se ploča tečajem god. 1909. otkrije, a tom zgodom da se izda prigodan spomenspis. Napis ploče sastavljen je ovako:

»Ovdje se je rodio 4. svibnja 1840. Ivan Kr. Tkalčić istraživač povjesti hrvatske, a napose grada Zagreba. Ovu spomen ploču postavio Hrvatski Narod marom »Braće Hrvat. Zmaja« god 1909.«

Ustanovljeno je da je sabrano 1958 k 04 filira.

Na odborskoj sjednici 24. svibnja 1910. zaključeno je da se kiparu Ivanu Rendiću za izrađenu spomenploču isplati 1400 K. Klesarske radnje kao i uzidanje ploče povjereno je tvrdci »Pierotti nasljednici«. Iznos

od 80 K uložen je sa svrhom da se u pogodovno vrijeme postavi manja spomenploča na kući u Novoj Vesi br. 14.

Na 26. lipnja 1910. otkrivena je spomenploča Ivanu Tkalčiću. Istoga dana oko 11 sati prije podne stigla je svečana povorka, predvođena družbom »Braće Hrvatskog Zmaja«, u Novu Ves pred kuću 41, gdje se je Tkalčić rodio. Cijela Nova Ves bila je okićena hrvatskim zastavama i zelenilom. Prozori pojedinih kuća, bili su okićeni cvijećem i sagovima. Hrvatski Sokoli stupali su uz svirku svoje fanfare; a bila je i vatrogasna glazba. Pred kućom dočekali su povorku zastupnik hrvatske vlade odjelni predstojnik dr. Aranicki, predsjednik banskog stola Vladimir Mažuranić, gradski načelnik Janko Holjac, gradski zastupnici Ignac Fišer i Mijo Filipović, gradski senator Slaviša Katkić. Novovešku imovnu općinu zastupali su građani Martin Štengl, Pavao Kelemen i Nikola Fijan. Tkalčićevu obitelj zastupala je Tkalčićeva sestra Franjica Malinščak. Prisutno je bilo cjelokupno stanovništvo Nove Vesi, a došlo je veliko mnoštvo ostalih zagrebačkih građana. Svećenstvo bilo je na svečanosti slabo zastupano. Bila su prisutna u svemu samo šestorica. Ova apstinencija zagrebačkog svećenstva pala je u oči svima prisutnima. Svečanost je započela pjevanjem »Hrvatskoj« od Vilka Novaka, koju odpjevaše zagrebačka pjevačka društva. Zatim je govorio predsjednik priredbenog odbora E. Laszowski, koji je u svom govoru istakao kako sve žali da odlučujući faktori Prvostolnog kaptola zagrebačkog nisu dozvolili da se Ivanu Tkalčiću odkrije spomenploča na prebendarskoj kuriji br. 14, u kući u kojoj je on proveo veći dio svog života radeći za slavu svog rodnog grada svima nam milog — Zagreba —, a gđe je gotovo sa perom u ruci zaklopio za uvijek umorne svoje oči.

U ime »Jugoslavenske Akademije« govorio je dr. Dane Gruber, koji je ocrtao život i književni rad Ivan Tkalčića. U ime imovne općine Nove Vesi govorio je njen predsjednik Martin Stengl, koji se zahvalio svima prisutnima da su jednom zaslužnom Novoveščanu iskazali toliku počast.

Poslije govora izjavio je u ime Općine Grada Zagreba gradski načelnik arh. Janko Holjac da će postavljenu spomenploču čuvati na trajnu uspomenu našim potomcima. Skinuvši načelnik zavjesu sa ploče, sa svih strana zaorio je poklik »Slava Tkalčiću!«

U tom su času zagruvali mužari sa okolnih Novoveških bregova a svi prisutni zapjevaše hrvatsku himnu: »Lijepa naša domovina«.

Prošle godine navršila se je 25-godišnjica što je Ivanu Tkalčiću otkrivena spomen ploča u Novoj Vesi br. 41. Nadamo se, da će se ispuniti želja naše poštovane družbe »Hrvatskog Zmaja«, da se nakon četvrt stoljeća postavi makar i skromna spomen ploča na prebendarskoj kuriji u Novoj Vesi br. 14, gdje je Tkalčić ispustio svoju plemenitu dušu. To je želja svih

nas Zagrepčana, pa ćemo vrlo rado poduprijeti svaku akciju, koja bi omogućila ostvarenje ovog skromnog spomenika. Neka sadanji mladi zagrebački naraštaj, kao i onaj budućnosti, znade, gdje je radio i svoj mučni život svršio jedan od najboljih sinova grada Zagreba. Dobar iskreni duh Ivana Tkalčića živi i danas među nama Hrvatima i Zagrepčanima, a on će i uvijek živjeti, osobito onda kada se spominje slavna prošlost slobodnog kraljevskog grada Zagreba, koja neka nam bude putokaz što ljepšoj njegovoj budućnosti.

Svršavamo ovaj prikaz i kličemo: Slava velikom sinu grada Zagreba Ivanu Krst. Tkalčiću!

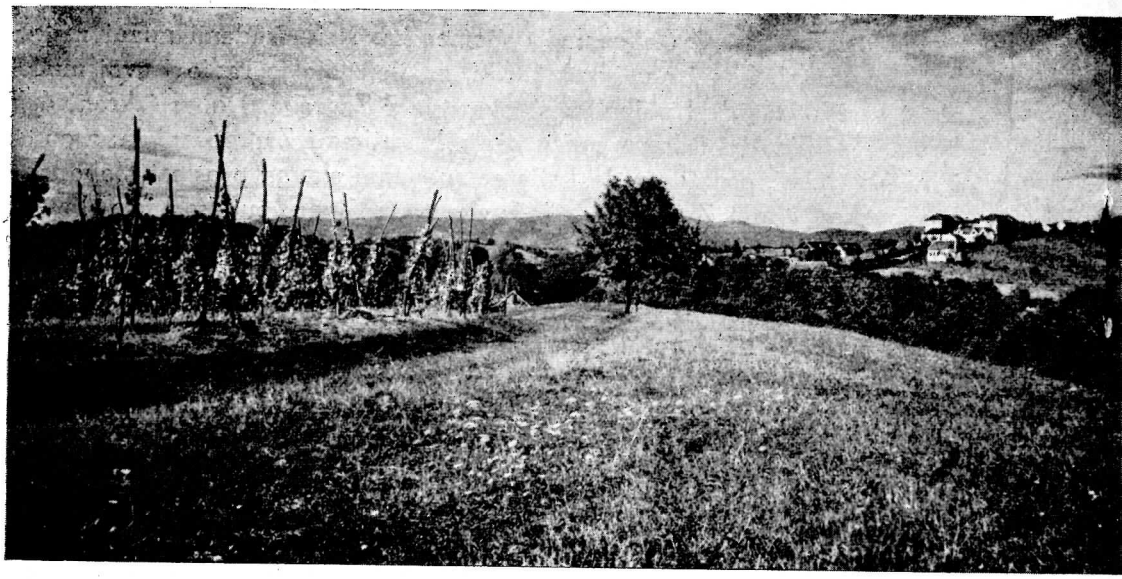

M. Urbani:

Zagrebački vinogradi

Grad Zagreb se naglo širi, ne samo prema Savi, već se uspinje sve više na obronke Zagrebačke gore. Gdje su nekada bili najljepši vinogradi naših purgera danas se dižu raskošne vile i gospodski dvorovi. Još koji decenij, pa se ne će više ni znati, da je nekada Zagreb bio usred najplemenitijih vinograda.

Nestaje polako i one zagrebačke kapljice, koja je spadala među najbolja hrvatska vina. Zagrepčani danas gotovo ni ne poznaju zagrebačko vino, jer su gradske gostionice pune dalmatinskih, vršačkih i smederevskih vina. Samo najstariji purgeri znadu još za bukovačku zeleniku, prekrižansku graševinu, vrbovačku kraljevinu, ksaversku imbrinu i plemenku.

Nestaje starog Zagreba sa skromnim domovima, usred obrađenih vrtova, iza kojih su bili uređeni voćnjaci. Nestaje zelenih zavrtnica, nad kojima su se nizali gusti redovi vinove loze. Gdje su one vinjagom obraštene sjenice, guste brajde od izabele i hladoviti saletli i glorieti?

Obronci ispod Zagrebačke gore bili su oduvijek zasađeni lozom i voćkama. Nije ni čudo! Zagrebačka gora štiti grad od sjevernih vjetrova i hladnih struja toliko, da su u proljeće gradski vrtovi 14 dana prije zeleni nego oni na otvorenoj nizini. Voćke po vrtovima i kesteni po gradskim parkovima procvjetaju čitavi tjedan prije nego na savskim ravnicama. Na toj južnoj strani Zagrebačke gore moglo se je dakle lijepo razviti

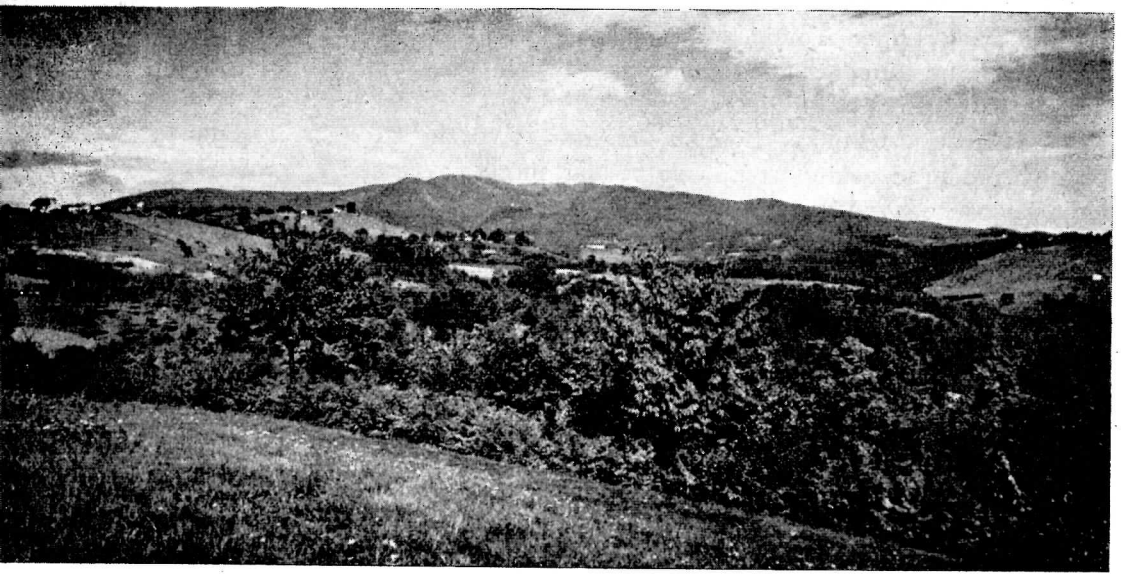

voćarstvo i vinogradarstvo. (Sjeverna strana, okrenuta prema Zagorju, nema ni vinograda ni voćnjaka.).

Iza vinograda — podno gore — dižu se krasne šume sve do vrha Sljemena. Na dnu gore bilo je nekada mnogo više kestenovih stabala nego ih ima danas. Bile su to čitave šume pitomog kestena. Plodovi ovih šuma prodavali su se u Zagrebu često pod imenom pravih »marona«. Danas već nestaje kestenovih šuma nad Šestinama i Gračanima. Lisnato drveće sve se više zamjenjuje crnogoricom (borom). Iz Zagrebačke gore izlaze bistri potoci: Bliznec, Kraljevac, Gračanski potok, koja dva se sastaju u Medvešćak. Iz šuma nad gorom žuborili su nekada mali potoci: Černomerec, Tuškanac, Lašćinčak, Jelenovec, Kunišćak i Fučkov potok; ovi danas nose gradske kalne vode, te su većim dijelom već prekriveni.

Nestaje polako prirodnih krasota staroga Zagreba i njegove okolice: parceliraju vrtove, izgrađuju zavrtnice, krče zeleni, vinograde i voćnjake. Gdje su nekada bili tuškanački vinogradi, tamo su moderne vile. Još su danas ostale samo male čestice vinograda u gornjem Tuškancu (oko sadanjeg Jabukovca, Paunovca, Vijenca i Slavujevca) i nešto u Zelengaju. Malo je ostalo kaptolskih vinograda na Zelenom brijegu, Šalati, Horvatovcu i Jordanovcu. Nije dugo tome, što je na Šalati stajao osamljeni ljetnikovac poznatog Sakača sav u zelenilu. Tu su bili vinogradi kaptolske gospode — kanonika i prebendara. Danas je tamo čitav novi grad. Nad današnjom Gupčevom Zvijezdom — okolo naokolo — bili su bujni vinogradi. Blizu je bilo i pokušalište »Gospodarskog društva« (na Mlinarskoj

cesti) sa lijepom vrtnom zgradom, u kojoj je nekada ljetovao naš pjesnik i pisac Josip Eugen Tomić. Malo dalje — nad Sv. Ksaverom — bio je lijep Mallinov vinograd,a nad njim su se širili vinogradi preko Cmroka sve do Šestina i Medvednice.

Na strme brežuljke, koji su bili kao stvoreni za »gorice«, danas prodiru moderne ceste; uz njih se redaju stanbene zgrade i mnoge vile. Gdje je još nedavno rasla šuma (Rebar, Fučkov jarak i Veliki dol) tamo su već nastanjene gradske četvrti.

Nekada je bilo vinograda lijepih gotovo usred gornjega grada; niz strminu ispod Strossmayerove promenade zelenili su se redovi vinove loze. Sa brežuljaka Tuškanca, Pantovčaka, Josipovca, Svetog Roka i Sv. Duha spuštali se vinogradi do najprometnije žile grada — do same Ilice. Danas nalazimo među gradskim ulicama još samo ostatke nekadanjih vinograda (na pr. među donjom Ilicom i Podoljem, ispod Rokovog perivoja, kapelice sv. Jurja i sv. Duha). Samo nekoliko koračaja od najprometnijih centara grada pa si evo u zelenim vinogradima s kojih možeš slušati gradsku buku i promatrati živahni promet. Dalje prema zapadu — ispod Sv. Duha — ima još vrtova punih loze. Nad brežuljcima oko Sv. Duha, Vinogradske ceste i Vrhovca ima lijepih vinograda, koji su danas najboljim cestama spojeni sa centrumom grada (kod Sv. Duha ima vinograd gradska općina i župa sv. Marka). Ispod ovih je gospodarstvo »Fraterščica«, koja se često spominje u kulturnoj povijesti našega grada. Idemo li dalje uz potok Černomerec vidimo lijevo i desno vinograde po brežuljcima, nad Jelenovcem i Šestinskim dolom — pa sve do Mikulića i Šestina. Već iz daljine vidi se Kulmerov grad (Šestine), ispod kojega je lijep vinograd. Oko sela Bijenika i Mikulića, Lukšića same su klijeti, među kojima se ponosno diže Pongračeva »kula« sva u zelenilu.

Prekrižje, Pantovčak i Vrhovec danas su već sastavni dijelovi grada. Tu su od najstarijih vremena najljepši vinogradski položaji sa najplemenitijim nasadima. Zagrebačka gospoda imala su tu svoje klijeti i ljetovališta. (Poznata su bila vina iz vinograda Nikolića, Švrljuge, Andrijevića, Bučara, Stejskala, Zajca itd.) Ovi nasadi još postoje — ali ih sve više steže grad. Na istočnoj strani — prema Gračanima — ima lijepih vinograda — gotovo na čisto bijelom, vapnenom tlu. Tu je i Gračanica, ispod koje je gradski vinograd »Rebro«.

Na dan Sv. Mihajla (29. IX.) hrle Zagrepčani na proštenje u Gračane, gdje se obično pije — svake godine — prvi mošt. Nedaleko su Remete (također ispod samih vinograda), kamo se ide na proštenje i poznate »šindelbratne«. Nad Remetama su glasoviti vinogradi, kao »Markov brijeg« i Jazbina. Vraćamo li se odavle prema samom gradu, moramo proći kroz bukovačke vinograde, koji se vuku gotovo do samog Maksimira. Vinogradi Lašćine, Rima i Mirogoja danas su već gotovo nestali. Ispod

Mirogoja ima još nešto nasada prema gračanskoj cesti. Tu je poznati vinogradski posjed nekadanjeg bana Raucha »Kameniti stol«. Na ovaj se gotovo nadovezuje vinograd »Crne škole«, koji leži upravo nasuprot »Okrugljaka«. Vinogradi Okrugljaka jedini su ostali netaknuti. Tu stoji još stara klijet — nekadanje vlasništvo Ilirca Ognjana Štrige. U toj klijeti držale su se probe za izvedbu prve hrvatske opere.

Ljetnikovac oca Ilirizma dra. Ljudevita Gaja stajao je do god. 1877. na obronku »Mirogaja«. Ali, taj je morao biti srušen radi uređenja gradskoga groblja. Haulikova »Mirna koliba« iza Maksimira izgorjela je za vrijeme rata.

Tako je nestalo mnogih svjedoka lijepih starih vremena, koja su prolazila kraj tih zagrebačkih vinograda. Bukovac, koji je bio pun malih klijeti i seljačkih prešnica, danas se polako pretvara u grad.

Maksimir je danas pokusno dobro poljoprivrednog fakulteta. U njegovoj je blizini (»Borongaj«) osnovan god. 1896. lozni rasadnik, iz kojega su dobivali vinogradari plemenitu lozu za obnavljanje vinograda, koje je uništila trsna uš (u hrvatsko-slavonskim vinogradima nađena je filoksera već god. 1881.).

Idemo li dalje u okolicu Zagreba, svagdje ćemo — pod gorom i brežuljcima — zaći u vinograde i voćnjake. Duž čitave gore, počam od Susjed-grada, preko Vrapča, Mikulića, Šestina pa preko Bačuna, Markuševca i Čučerja sve do Kašine i Sv. Ivana Zeline, sve su sami najljepši vinogradi.

Svi zagrebački vinogradi regenerirani su na američkoj podlozi. U njima ima previše raznih vrsti grožđa, većinom samo vinske vrsti, kao: graševina i traminac, ali ima mnogo kraljevine, plemenke, zelenike, imbrine; a od crnih vrsta frankovke i portugisca. Šteta je, da nema u njima više ranih vrsti stolnoga grožđa. Za to dolazi k nama grožđe za zobanje iz svih strana — čak i iz Grčke! Vina tih vinograda bila su nekada na dobrom glasu.

Prve pouzdane stručne analize naših vina objelodanjene su u izvještaju bečke gospodarske izložbe od god. 1857. Na toj izložbi bilo je dobrih vina iz Prekrižja, Šestina i Goljaka. Jedno od najstarijih vina ovdje bilo je ono iz Šestina od godišta 1831. Prigodom zagrebačke izložbe god. 1864. bio je pozvan u Zagreb direktor klosternajburške škole baron Babo, da dade mnijenje o hrvatskim vinima. On se je o tim vinima izjavio slično kao nekada i prof. Pohl (na izložbi u Beču god. 1857.). U glavnom je rečeno, da bi naša vina kraj boljeg podrumarenja mogla biti odlična eksportna vina.

God. 1896. objelodanio je dr. S. Bošnjaković analize od 810 uzoraka vina iz Hrvatske i Slavonije (dakako više uzoraka iz Zagreba). Prof. Bošnjaković je uredio dvadesetih godina prošloga stoljeća prvi laboratorij

u Zagrebu za tržnu kontrolu. Taj je laboratorij bio u nekadanjoj Popovićevoj kući na Jelačićevom trgu. Na pobudu vladinog savjetnika Ive pl. Mallina istraživao je prof. Bošnjaković i naša vina. Istražena vina su bila iz godina počam od 1864. do 1895. Kasnije su istražena mnoga zagrebačka vina u agro-kemijskom zavodu gospodarske škole u Križevcima. Na izložbi u Zagrebu god. 1906. bili su izloženi rezultati analiza raznih vina (kasnije štampani u Izvještaju agro-kemijskog zavoda u Križevcima). Tu se veli za zagrebačka vina, da su to većim dijelom puna (s dosta ekstrakta) i jaka vina s malo kiselosti, s razmjerno dosta mineralnih sastojina — ali abnormalno malenim količinama dušićnih sastojina.

Zagrebačka vina sve više nestaju sa našeg tržišta, jer nestaje i zagrebačkih vinograda.

Od velike bi koristi bilo, da se u blizini Zagreba goje stolne vrsti grožđa, pa da se posveti veća briga onim vinogradima u okolici grada, koje nije još pregazio budući naš velegrad.

Rudeša Habeduš-Katedralis:

GORNJI GRAD

Četiri historijske ilustracije iz posljednjih dana hrvatske romantike

Uspjeh:
Tebi!

PRVA ILUSTRACIJA

Dvorana Njegove Ekselencije baruna Hermana Ramberga, zapovjedajućega generala XIII. vojnog korpusa u Gornjem Gradu, koja i danas — u velikoj narodnoj državi — postoji. Na prozorima zatvorene drvene zelene žaluzine. U pozadini dvorane velika dvokrilna vrata, dva metalna ritera sa spuštenim vizirima i perjanicama na kalpacima. Na stijenama nekoliko generalskih portrea, velika slika cara Franz Josepha, neka vojnička karta i dvije tri silhuete u ovalu. Pisaći stol, fotelji, paome, sagovi. Iz vana se čuje otegnuto: — »Gewehr heraus!« — a iza toga trublja.

PRVI PRIZOR

General Herman Ramberg i adjutant von Kral

(Kada se razdvoji zavjesa ulazi general Ramberg u punoj paradi. Modri »wafenrok«, crne hlače sa širokom crvenom bordirom. Ulazi na vrata u pozadini, iza njega adjutant Uhlanen-Rittmeister von Kral.

Ramberg: — Adjutant!

Kral: Ekselenc?

Ramberg: Odredite da se rastvore sve žaluzine!

Kral *ih rastvara sam. Iza okna pojavi se slabim jesenskim suncem obasjani Jezuitski trg.*

Ramberg: *Okrenuvši se von Kralu:* Hvala vam, Kral!... Hvala vam što ste sami to učinili!

Kral: Ekselenc, učinio sam samo po vašoj želji i po svojoj dužnosti.

Ramberg: *vadi iz džepa ključeve i predaje Kralu:* Molim vas izvadite iz moje blagajne žuti »Geheimkouvert« s brojem devet!

Kral: Da, Ekselenc! *(Otvara ormar i vadi kuvertu).*

Ramberg: *se prošeće po dvorani, izvadi dozu i pripali malo nervozno cigaretu.*

Kral: *predaje kuver:* Izvolite, Ekselenc!

Ramberg: *primi kuver, malo se zamisli i onda ga stavi na stol:* Hvala, von Kral!... A sada vas molim da za nikoga nisam ovdje... U jedanaest sati doći će Rittmeister Spinelli... Jedino on može biti primljen... Verstanden?

Kral: Da, Ekselenc!

R a m b e r g: Imate li mi štogod javiti?

K r a l: Nemam, Ekselenc!

R a m b e r g: Dakle?

K r a l: Vaša je Ekselencija u gali, a meni kao adjutantu vaše Ekselencije nije — očito zabunom — izdan nikakav ordre... Ja sam u svakidanjoj uniformi.

R a m b e r g: Hm!... Ima čudnih dana... Takav je i današnji datum 24 oktobra godine 1883... dragi moj Kral!

K r a l: I ja sam pogledao na kalendar kada sam vidio da se je vaša Ekselencija dovezla u gala uniformi...

R a m b e r g: I?

K r a l: Začudilo me... Vidio sam samo crno štampani radni dan... Godovno arkandjela Rafaela...

R a m b e r g: I?

K r a l: I ako se ne radi o nekom prijatelju, vaše Ekselencije, koji nosi to ime, onda slutim da preuzvišeni gospodin kraljevski komesar očekuje neki visoki posjet iz Beča ili Pešte... Vremena su burna... Hrvati se bune... zbog onih grbova, koje je postavio financijalni ravnatelj David Antal.

R a m b e r g: Ne, Kral... Ja sam u gali zbog dogodjaja, kojega ne smije nikada nitko doznati... Hvala vam!

K r a l: *lupi sa čižmama, pozdravi i ode.*

R a m b e r g: *sam. Sjedne k stolu, otvori kuver i progundja:* Hmm!

Antikna ura na dva bijela stupića odbija jedanaest metalnih akorda. Začuje se čvrsto kucanje.

R a m b e r g: Da... Unutra!

K r a l: *najavi:* Herr Rittmeister conte Spinelli!

R a m b e r g: Spreman sam da ga primim!

K r a l: *izadje.*

DRUGI PRIZOR

Spinelli u paradi

S p i n e l l i: *stavi se pred generala u svečanom stavu. Teška kavalerijska sablja drhće mu u lijevoj ruci.* Pokorno javljam!... Došao sam Ekselencijo... U pismenom je pozivu stajalo da dodjem!

R a m b e r g: *ustaje i stavlja na glavu čako:* Da, Herr Rittmeister... Tako je glasio moj pismeni nalog, jer današnji datum... dvadeset i četvrti oktobar... za vas je moguće najveći dan vašega života... Pozvao sam vas da govorim s vama najodlučnije... Vi očito slutite, što znače ta pisma?... I koji utjecaj imaju ta pisma na vašu buduću karijeru?

S p i n e l l i: *zbunjeno:* Slutim i znam, Ekselenc!

Ramberg: Teško mi je što se sve to dešava za moje komande... Ja znam za vaše mnoge usluge, koje ste kao mladi poručnik godine 1866 učinili njegovoj carskoj visosti Erzhezogu Albrechtu u boju kod Custozze... Respektiram tradiciju vašeg porodičnog imena, koja u historiji Venecije koči na zamjernome mjestu... i ne smijem prešutiti... da ste mi kao mladji kamerad osobito drag i ugodan... I za to sam... dolično vašim uslugama i familijarnoj tradiciji... odredio ovaj neugodni sastanak u punoj paradi... Da živimo u mirnim vremenima ja se nebi osvrtao na pisma zlonamjerne civilske bagaže... ali ne smijemo zaboraviti da je u tom prokletom hrvatskom gnijezdu sve protiv nas... I da ti ljudi ne biraju sredstva, samo da što više omraze naš austrijski militaristički prestiž... Ta pisma vaših vjerovnika nisu poznata samo meni... već su... kako mi javljaju moji povjerljivi ljudi... u prepisu poznata i onim rasijanim glavama, koje žele iz te vaše afere izvući za se politički kapital... Njima bi vrlo dobro došao takav skandal, koji bi u širokim masama briskirao sve nas.

Spinelli: *ganut od uzbudjenja.*

Ramberg: *nastavlja:* Naročito vas teško kompromituje krivotvorena obveznica... koju ste unovčili kod njihovog nacijonalnog zavoda »Perve hrvatske štedionice«... u čijem ravnateljstvu sjede sami naši protivnici... Priznajete li tu obveznicu?

Spinelli: Priznajem!

Ramberg: Kako ste to mogli učiniti?

Spinelli: Molim pokorno, vašu Ekselenciju za dozvolu da prešutim glavni razlog... Kasnije sam se nadao, da ću se s tim novcem u kazinu regresirati... Da ću pokriti sve dugove i da ću nakon isplate uništiti sve te proklete papire... Moja zadnja slamka bila je ta obveznica... I taj sam novac izgubio.

Ramberg: Vi ste potomak stare aristokratske familije, koja je u Austriji bila od koristi u talijanskim krajevima i ja sam po svojoj dužnosti morao taj vaš slučaj javiti i na najviše mjesto... I sa najvišeg mi je mjesta naloženo, da vam dam rok od tri dana... Ili da uredite sve to... ili morate kvitirati!

Spinelli: *klone mu glava:* Ekselenc!

Ramberg: Možete li u tri dana urediti vaše obveze?

Spinelli: Ne mogu!

Ramberg: Spinelli!

Spinelli: *skine sablju i stavi ju na pisaći stol:* Ne mogu, Ekselenc!... I molim samo jedno... Za tri dana neka me pokopaju sa vojničkim počastima... Kriv sam... Čovjek u trideset i devetoj godini... nisam smio biti tako lakomislen... Vjerovao sam u ludu sreću... Moj put je svršen... I ako vas mogu što moliti, Ekselenc, to vas pokorno molim da mi se ime

poštedi... Ne bih htio... da oni... u Udinama... mom rodnom gradu... doznaju za sve to... Oni bi triumfirali... Oni nisu zaboravili da sam se ja conte Giovanni Corner-Spinelli borio protiv ujedinjenja Italije pod crnožutim zastavama nadvojvode Albrechta... Ja imam i starog oca... To pokorno molim, Ekselenc i znam svoju dužnost!

R a m b e r g: *skine čako i ustane. Pridje do Spinellija:* Conte Spinelli... Svršio sam kao vaš komandant... Uzmite sablju... Pripašite ju... Naš razgovor mora ostati tajna i za mog adjutanta... Vi imate tri dana vremena... Ja, stari oficir, mogu rasuditi vašu nesmotrenost u igri... i... dopustite mi, da vam kao stariji kamerad dam prijateljski savjet... Spinelli!... U mog prijatelja... ugledne ličnosti... ima kći... koja se nalazi u sličnom položaju... Ugrožen je ne samo njen prestiž, već i društvena legitimacija čitave te familije... I to familije, koja je nedavno dobila barunat... Radi se o dami, koja se osjeća majkom..... I to u nekoj čudnoj mesalijansi... Vaše ime, Spinelli, može spasiti prestiž te familije, a bogatstvo te baronese moglo bi spasiti vaš život... Govorite!

S p i n e l l i: Ekselenc, dajte mi vremena do sutra u jutro... Ja sam se već toliko pomirio sa sudbinom... i sa svim tim... da... da sam već vidio i ono najstrašnije... Suviše se toga svalilo na mene... Suviše me toga muči... Pa onda... ja i ne mogu sve reći, Ekselenc!

R a m b e r g: Spinelli, opašite sablju... Saberite se!... Nitko ne smije vidjeti vaše uzbudjenje... Ja vas neću ispitivati za vaš prvi razlog, koji vas je doveo do ove obveznice... ali slutim da se iza toga sakriva neka sentimentalna pripovjest... Neću vam ni to zatajiti... da sam obaviješten... da ste često vidjeni u društvu jedne dame iz kazališnog svijeta... Te dame mogu biti opasne, connte Spinelli!

S p i n e l l i: Ne, Ekselencijo... O toj dami nebi mogao čuti nijedan prigovor.

R a m b e r g: Molim, Spinelli!... Vi ste sami spomenuli trideset i devet godina... i ja mislim... i preporučam... da vam te godine budu najbolja baza za vaša razmišljanja u ovoj teškoj situaciji... Pridodajte tim godinama i vašeg starog oca u Udinama... i sve one... koji bi triumfirali, ako bi za tri dana mi u Zagrebu pokopali conte Giovanni Spinelli-Cornera... pa bilo to i sa svim vojničkim počastima... Dobro promislite!... Sutra u podne očekujem vaš odgovor!

Prva ilustracija — preludij u istinsku dramu, odigranoj u desetoj dekadi prošloga vijeka — je dovršena. Daljnje slike otkrit će ono, što je vrijeme izbrisalo, ali je ostalo živo u sjenama jedne poznate gornjogradske palače.

Nastavit će se

Spod starih hižnih boltah

Priopćuje **Antonija K. Cvijić.**

Kad smo mi »Zmajevci« o 300-godišnjici rodjenja dr. Jurja Habdelića (* 1609. † 1678.) u rodnom mu selu Stare Čiče na crkvenom zidu postavili spomen ploču (1909.), tad smo osjetili da time iskazujemo pijetetnu počast i našoj dragoj kajkavštini. Naime dr. Juraj Habdelić, isusovački teolog i filozof, bio je najvažniji i najplodniji kajkavski pisac 17. vijeka, a povrh toga najduhovitiji, vedro slobodnjački propovijednik nalik na Abrahama et Santa Clara na bečkom dvoru.

Kako se u Hrvatskoj dodiruju tri narječja, čakavsko, kajkavsko i štokavsko, to je medju ovim knjigama od početka njihova štampanja (16. vijeka) nastalo kolebanje. Tad je dr. Habdelić bio prvi, koji je za kajkavštinu postavio izvjestan književni smjer, dajući nam »Dictionar ili reči slovenske s vekšega skup zebrane, u red postavljene i diačkim slahkotene (s latinskim olahkoćene)«. Budući da u ono doba kod nas još nije bilo narodne štamparnice, to je ovo golemo djelo 1670-te godine štampao u Grazu.

Za naše poštivače kajkavštine je naročito zanimljivo, da je Habdelić najveći dio svog života — osim za visokih nauka u inozemstvu — proboravio u svom dragom Zagrebu, što kao profesor i rektor, što kao najdosjetljiviji propovijednik-causeur, mnogo kod nas pisao i naučavao, a u Zagrebu umro. Što nam je u brojnim omašnim knjigama ostavio, sve to nosi na sebi nepatvoren dialekat, o čem je na više mjesta izjavio: »Ja sem navek činil štampati onak, k a k o n d e g o v o r e, g d i s e m p i s a l!« Po toj izjavi spada Habdelić prav »pod naše stare hižne bolte.«

Danas ćemo iznijeti tri zgodna kipca, karakteristična za Habdelićev stil, iz njegovog djela »Pervi oca našega Adama greh«, štampano u Grazu godine 1674., a obuhvata 1181 stranicu. U njem prikazuje pisac »porušenje nature človečanske« — »makar i koga opeče« — a svu krivnju svaljuje na istočni grijeh. Stoga ovi mali kipci karikiraju ljudske mane i slaboće našim pecavim humorom, te nenametljivim moralisanjem od dvije tri riječi navodi »porušenu naturu« na svijetlu stazu dobrote i pravde. U 17. vijeku, a i kasnije, kad je po svijetu cvao machiavellizam, ova je Habdelićeva knjiga i u redovima svjetskog svećenstva izazvala silnu senzaciju i razna tumačenja.

1. VRAGUMETNJAK.

Nekteri plemeniti človek vu ovom orsagu (zemlji) imal je kmeta, ki se je bil vučinil vu vragumetnoga (opsjednutoga od vraga). Vnogi dobri ljudi su mu se smiluvali, gda je sobum hital (bacao) oči, i vusta prekrivljal. Gospon njegov, hoteći bolje spoznati, jali do istine hudi duh ž njim lada (vlada), uzme zdenčnu vodu i da (poda) mu piti veleči:

»Niš se ne boj! To je voda od sveteh treh kraljev, ova bu taki s tebe ztirjala hudega duha!«

Vragumetnjak po nijeden put nehte piti vodu, hitel se je po zemli kričeči:

»Sveti kralji onum svojum vodum buju mene listor (samo) mučili, i po mojem telu se buju s hudim duhom natirjali (naganjali), dok nebum vmrl (umro)!«

Onda včini gospodar donesti posvečenu vodu ze cirkve. Gda ju je mežnar donesel, činil ju je na suncu luftati, da nebu po borovici i tamjanu dišala. Poklam je ponudi betežniku:

»Čuj, Janes, gda blagoslovlenu vodu piti nemreš, pak pij ovu zdenčnu, ka nikor naškoditi nemre!«

Ku vragumetnjak svetu vodu popi, štimajuči da je friška zdenčna, zmah se je zmiril i bistro je zgledal na gospodara. Ovemu je taki došlo na pamet, kak bu za navek zvračil vragumetnjaka.

»Još ti moramo pomoči drugač, ar te vrag nemre tak hitro pustiti. Još navek je v tebi skrit!«

On čini dozvati detiče, pak im veli:

»Hote na dvorišče, gdi se po zemli hitavle vragumetnjak. Zemite paliče i friško ga steplite!«

Detiči, ki su to navek rad bili čineči, trkali su v dvorišče, prijeli su betežnika, jeden mu je hlače zvlekel dol, a drugi ga je z paličem stepal, kakti da je besni cucek. Vezda je gospodar taki videl, da je negov sluga listor (samo) dobrovoljni vragumetnjak bil, kajkaj (dijelom) da nemora kmetski posel delati, kajkaj da ga bu vsaki žaluval i milost mu dal.

Gda su ga detiči obdelali, kakti da je jajnček na špicu (ražnju), činil se je vragumetnjak, kakti da je vre ozdravil, pak je zekričal gor na oblok (prozor) gospodaru:

»Dosta je, gospon, dosta je, gospon! Zešel je vre vrag, vre ga ni v meni!«

Ali gospon je štel, da ta kaštiga (kazna) bude na peldu (primjer) drugim kmetum, pak je z nova vučinil zapovedati:

»Vudrete, sluge, vudrete bole, ar znam, da se je pogani i oholi vrag negdi vu njem potajil! Odonud mora iziti!«

Betežnik, ki ni bil ni betežnik, gda su ga dobro pretepli, skoro je ozdravil. Kaj je doživel, bilo mu je na vekivečnu hasen (korist), pak je vre isti den slivkajuči odišel na težački posel.

2. GDO JE SPAMETNEJŠI?

Jeden cigan je konja prodaval, pak je poleg svoje ciganske navade pred sejemskim svetom više reda i istine vu svoji živini puno lepote

i dobrote nahodil. Gda mu kupci nehteše veruvati, zazva onaj cigan svojega pajdaša (druga), ku (kojemu) je obečal delidbu od penez (novaca), ak bu povedal umetelnost (vještine) i dobrotu negovoga konja. Ov drugi cigan bil je još vekši hudodelnik neg prvi. Polag svoje ciganske glave, listor (samo) da prevari kupce, on na prvoga cigana kriči, kakti da je na njega srdeči:

»Ki bi vrag hotel tu durnovitu kljusinu kupiti? Gda ju odjašeš, neče pojti vu štalu na počinek, neg bi navek vu danu i v noči htela se potepati. Nigdar ni trudna, nigdar joj nedojde sen (san) na oči. Vidil sem te, kak si na njoj v lozu (šumi) zajca vlovil, a meni nisi niti bedricu dal! To ti nebum pozabil (zaboravio), pak ti nečem niti pomagati, da ju prodaš!«

Gda su kupci vidli, da medj ciganim prijateljstva ni, veruvali su onomu drugomu, ki ni htel hvaliti konja, ki nigdar se ne vmori (umori), i ki zna bežat bole neg zajec. Vre tega konja nisu spuščali, neg su za njega lepe peneze (novac) platili, i taki ga doma odpelali.

Ali vre zutra ni konj mogel na noge stati, neg se je zrušil kak potergani dimnjak. Vezda su kupci išli vu varoš na občinu k šenatoru, i tam su cigana tužili:

»Preštimani gospon, tak im je bilo i onak, kak im po istini povedamo, ak nam ne verujete, mi smo prisegu rad čineči!«

Šenator je vse mudro pregruntaval, (premišljavao), ali ni bil moguči, da bi im pomogel. Stepel je listor z ramenim i im je povedal:

»Gda vi varaški ljudi niste od cigana bolj spametni, naj vam bu taj kvar na špot (ruglo) i hasen (korist)!«

3. PETLJARI (PROSJACI).

Pred pedeset let su se nekteri petljari, dva li, tri li — ne pamtim — vu Zagrebu našli na sejmu ob Margaretinju, ali ob Kraljevu. Oni su bili jako zviti (prevejani), pak su z volovskemi jetram obložili bili noge, i cankmi (krpama) ih povezali i dakako zavuzlali (čvorove pravili), da se je iz jeter sukrvica cedila. Tak su sedeli na cesti kakti Hiobi, z dugimi bradmi, ke su kakti koš na prseh nosili. Gda je prošel svet, su začeli burlati (rikati) od velike boli. Prošel je poleg njih jen dobri človek, je zastal i nevoljnike upital:

»Zakaj nerazvežete oneh cankov, ar da bi ljudi vaše burle (otekline) videli? Brže bi vam se smiluvali i više bi vi dobili!«

Petljari su pobožne glave zdigavali k dobromu človeku i težko trpeči su rekli:

»Ah, dragi gospon, mi to nesmemo. Nekuliko zato, da gnjusa ljudem ne bumo čineči, nekuliko pak i največ zato, kajti su se oni canki na nogam prilepili, niti ih nemremo prez velike muke i boli dol ztrgnuti!«

Taj dobri človek im se je smiluval, pak im je rekel:

»Lepo vas prosim, pojte z menum vu varaš, tam vas očem ob svojem trošku pri barberu (brijaču) vučiniti zvračiti (izliječiti).«

Petljari su ponizno spuščali glave na kosmate prsi, i žalostno su odpovedali:

»Naj ih dragi Bog i Devica Marija občuvaju od vsakega betega (bolesti), kaj su tak milostivi i kaj se ne odurjavaju (ne gade) od nas. Mi im puno put zafalujemo za njihovo dobro hotenje, ali pojti nemremo ž jimi, ar su naše noge vre zjedene nuter do kosti, da ih nijeden barber vre zvračiti nemore. Nego gda su oni tak darežljivoga srca i tak pobožni človek, naj nam daju kakvo spodobno (primjereno) almustvo (milostinju) za svoju dušu.«

Tak ih slušajući, dobri človek je pričel (počeo) štimati, morti su to listor burlavci čineći nekakvu lajhariju (prevaru). Dobri človek je prešel k drugim ljudim, ki su na sejmu bili stoječi, pak ih je tiho naprosil:

»Ak ste ljudi dobrotu čineči, onda silum nateravlajte vu varaš ove burlave petljare, ar neverujem vu njihov beteg, nit vu njihove rane!«

Onda se je vrnul (vratio) k petljarim i milo im je rekel:

»Dragi moji, kršćanska je moja zapovedana dužnost, da vas činim zvračiti, al vam je prav, al ni!«

I hudo ih je vezda pogledal.

Petljari su pričeli još jakše kričati i burlati, pak su se na dobroga človeka poteščavali:

»Pred Bogom i čistum Devicom Marijum, ste nam krivicu čineči! Vsaki bogati človek grunta (misli), da sme ze siromahom zapovedati!«

Petljari nisu ze svojim kričem niš opravili, zavman (uzalud) su se vlekli po zemli, tulili i bečali. Ljudi su ih ipak odpeljali. Gda su došli vu varaš, pred magistratušom su zastali, i na zemlu se seli. Oposred je bilo puno sveta, pak su im silum canke razvuzlali i razvezali. Jedvaj su noge odkrili, gda im falat (komad) po falat jeter je odpalo, a pod jetram noge frižke i zdrave se pokazale jesu.

Petljari su začkomili (zašutili), ali dobri človek se je jako razsrdil veleći:

»Kaj su vam canki za noge se prilepili? Kaj su vam noge zjedene? Kaj se nek pravica skuči? Kaj nek istina muči (šuti)?«

Varaški gosponi i celi nazočni svet se je od smeha preprevijal. Vender je sudec oposred place učinil klupe postaviti i paličjem lajhare (varalice) frižko pretepsti, tak da su jedvaj mogli na noge stati. Petljari podpunoma se boječi, da ih zopet s tem nežganem pepelom nebuju šprihali, na kratkom komaj (jedva) su se zdigli, i z varaši strkali. Tak su hitro prebežali, da po celom velikom sejmu nigdi ni vre bilo videti te porušene nature človečanstva.

Dr. M. E. Zagreb:

Kako su se naši stari zabavljali

Villa Kalabar. Prekrižje gornje, sada villa Weiss. Na balkonu: Kalabar, drži barjak. A. Einsenhut sjedi na balustradi. Ostali gdja. Šnap i ukućani. Na travi sjedi Gjuro Crnadak, sa djecom Vlatkom, Milivojem i Klementinom. Foto Standl 1865 godine.

Prekopavajući po fotografijama našao sam dvije stare fotografije, jednu iz 1865 godine a drugu iz 1890 godine, koje nam prikazuju nedjeljne zabave u našim zagrebačkim goricama.

Kao što danas, tako su i prije pedesetih godina naši zagrebački purgeri imali svoje »gorice« sa ljetnikovcima (Villa). Sastalo bi se uže društvance prije ručka, sve priredili za »mastan i dobar obed«, pekli na ražnju »pajceka« a ručalo se u velikoj »palači« ili kako se reklo u »Speiszimeru«. Djeca, koja su došla u vinograd sa svojim roditeljima igrala su se pred »hižom«, skakala oko ražnja i uživala, da su mogla sa gušćim perom mazati pajceka, kojega je Štijef-vincilir mazao sa mašćom ili pak sa špekom!

Kada je bio pajcek pečen u velikom slavlju nosio ga je Štijef u kuhinju, da se »trančira«, a taj akt nošenja tog pajceka manifestirao je gazda vinograda držeći barjak sa balkona i oslovivši mile goste dobrodošlicom!

Uz pajceka jelo se i »pijanu šalatu«, tj. namočenu izrezanu žemlju u crno vino, i posipanu sa cimtom. Naravno, da se pajcek »zalijal« i dobrom prekrižjanskom kapljicom. Pjevalo se naše poznate stare stoloravnateljske

Villa u Bukovcu: I red od gore: Služinčad. II. red A. Einsenhut, Gjuro Einsenhut, Vili Lovrenčić, gdje. Rajaković, Šajatović, Eisenhut, Lovrenčić. Foto Standl 1890. godine.

»popevke«, prva čaša za domovinu i to »eks«, drugu za krasni spol, a treću za prijateljstvo. Ove zdravice nazivalo se »državne«. Zabava se lijepo razvija i sada slijede tzv. vanderčeki (dolazi od njemačke riječi wandern = putovati). Naši stari, a bome i mladi, danas piju vanderčeke, redaju se zdravice od suseda do suseda uz kratak govor i preda zdravicu dalje naravno, ispivši »čašicu« od krsta, do maloga prsta. Najveselije bilo je, kada se dodijeljivala pajdašica, te se nazdravljeni sa punom čašom zahvalio u ime svoje pajdašice kao i u svoje vlastito, naravno i opet iskapio čašu do dna! Fiškuš je morao strogo paziti, da svaka treća zdravica ide stoloravnatelja, koji se je brinuo, da su čaše uvijek prazne. To je bio tzv. fiscus perpetuus. Naravno, da je bio izabran i »vunbacitelj«, pa kantušminister «regens chori«. Lijepa su to bila patriarhalna vremena, krize nije bilo, a i svega je bilo u izobilju. Pjevalo se društvene napitnice kao »Andraš kaj maš, jen prazen glaš«, pa onda onu poznatu »Rodila majka šeprtlju«, kada član nije »eks« ispio čašu! Kada je već društvo bilo dobro razigrano, zapjevalo se poznatu »Anda braćo pijmo ga, dok ne pukne zora«, nu naši purgeri bili su solidni i nisu čekali zoru, već bi se lijepo u udobnoj fijakerskoj karuci oko 11 sati noću odvezli kući, pjevajući.

Interesantna je fotografija br. 2 koju je snimio pok. fotograf Standl u Bukovcu u vili pok. Vilima Lovrenčića, vlasnika Jamničke kiselice. Dana 5 lipnja 1890 sastalo se društvo obitelji Eisenhut, Rajaković i Lovrenčić u rečenoj vili, koja još i danas postoji.

Poznato je proštenje u Remetama, pa je pok. Lovrenčić svoje društvo koje bi se sastalo na proštenju, pozvao u svoj vinograd, koji je udaljen jedno 20 minuta od remetske crkve. Tu bi se pekao »pajcek« i obligatne »pečenice« ili kako naši Zagrepčani zovu »šintlbraten«, a nekoji i »šinterbraten«, a bome se zalijevalo pečenje i s »gemištecom« sa Jamničkom kiselicom i bukovačkim vinom, te se ta mješavina dobro promućkala sa tzv. »Dideldajčekom« tako, da je muziralo kao šampus!

Na toj slici vidimo skladatelja i profesora glazbe pok. Gjuru Eisenhuta, koji drži čašu, a pok. Antun Eisenhut mu uljeva vince rujno sa »Jamničkom«. Do njega ispod vidimo vlasnika vile pok. Vilima Lovrenčića, koji drži nazdravicu a u ruci drži cigaru. Gospodje su Lovrenčić, Šajatović, Rajaković i Eisenhut, a na biciklu sjedi Aurel Stengl, namještenik u dućanu pok. Antuna Eisenhuta.

Bilo pa prošlo, a sada se lijepo spominjalo!

Spectator:

Šetnje gradom dokonog purgera

(Nastavak)

19. Maksimirom se ponosimo. Pa baš zato trebali bismo više pažnje posvetiti i njegovom ulazu. Čim došljak stupi u park, on prije svega vidi: b i r t i j u. Taj je ulaz time profaniran i nagrdjen. To tim više, jer pada u oči, a prvo što mu podraži nos, nije miomiris šume, rosnog cvijeća i crnogorice, već janjetine, čevapčića i ražnjića, pa je dojam nešto dosta sličan seoskom zboru iliti prošćenju. One prikrpine gostionici, — kad ta već mora da bude, — valjaće otstraniti i sve to po mogućnosti pomaknuti u dobiveni prostor maknućem t. zv. wuršti-pratera, a smještanje i širenje stolova i stolica sve do pred sam ulaz park nagrdjuje ga, pogotovo ono kićenje gostione šarenim papirićima itd. treba zabraniti jer je to zbilja malogradjanski, palanački i spadalo bi u bircuze u gornju Vlašku ulicu, a ne u jedan elegantan, otmjen park opjevan stihovima iz Dubravke.

20. Grandijozna je zamisao Nadbiskupa Koadjutora: da se otvori i posagradi ništa manje već OSAM novih župa. Od srednjeg vijeka amo pomnožao se broj župa samo za 1 (od 5 na 6), dok stanovništvo na dvadeseterostruko i više. Trebaće posvetiti pomnju tome, da se prigodom osnivanja i gradnje tih spomenika, koji će mnogim kasnijim pokoljenjima iza nas govoriti o našem kulturno-umjetničkom nivou, — košto i one koje su naši predji namrli nama, govore o n j i h o v i m kulturnim kvalitetama, — osnivaju tako, da ne budu slične m a g a z i n i m a, već da izrazuju etičko-religijoznu zamisao: — sakupljanje vjernika na molitvu i primanje sakramenata, — na jedan moderan, ali d o l i č a n način! Te će crkve biti na daleko vidni spomenici, koji će čitavu sliku grada stubokom izmijeniti, pa je velika briga nas Zagrepčana, kako će one i z g l e d a t i? Treba da i gradsko vijeće po svojim odborima tome pitanju posveti svu pažnju, a u vezi sa crkvenim krugovima dade stvari nuždan publicitet.

21. U Kamenitoj ulici postoji, odnosno postojala je za moje mladosti ispod onog »lafa«, s lancima izmedju stopova, jedna lijepa metalna k u g l a. Učitelj nam je pričao kako ona navodno potječe od jednog kaptolskog topa iz vremena »Kletve«. Ta je kugla nestala, samo još strši onaj željezni e k s e r! To bi bilo sigurno lako nadomjestiti.

22. Fasade naših starih zgrada, koji je bezbroj, izgledaju u onoj golotinji, otpaloj žbuci sa provirivajućim opekama, kao iza kakove sredovječne opsade. To ali nisu, nego je tu jedino neispravno shvaćena štednja kriva. Time se napokon zgrada i kvari te suvišno troši. Tvrditi, da to mora tako da »bidne«, jest uprav tako, kao da netko kaže, da nijedan star čovjek ili dama, nesmije da se pristojno odjene, jer da samo u odrpanim dronjcima izgledaju »echt«. Tako n. pr.:

23. Fasada Sv. Marka isto pušta žbuku. Nad glavnim portalom vide se škulje i cigle. To bi još bilo nekako »interesantno« da potječe iz 16. vijeka, ali ovako to je samo nemarnost uzdržavanja jedne nove fasade, i treba sa par dinara bar kako-tako urediti. Zvonik mogao bi, — ako netko baš voli romantiku trošnosti, — da ostane. Ni palača gradskog Predsjedništva u Matoševoj ulici nije u najboljem redu. One barokne vaze djelomice fale, a imade preostala, koja može sasma dobro poslužiti kao uzorak za obnovu onih koje je potres stresao dolje. Primjerice su i prozori s rešetkama u prizemlju, prigodom izlaska poštanskog ureda iz zgrade, sasma dobro nadopunjeni po starim mustrama. Pa će to biti još lakše valjda kod vaza.

24. Uz crkvu Sv. Franje nalaze se izmedju onih pilova nosećih crkveni svod, rešetkama ogradjeni (da prostite) »Brunc-winkeli«, stovarišta smeća, koje i vjetar onamo nanaša, a pomesti se nikad nemogu, jer su nepristupačni. Kod Katedrale to je sasma estetski i uredno: naime prosto.

Nuzgredice spominjem onaj bodljikavom žicom u 18 redova gusto opleteni prostor, t. j. trokut od možda pola hvata površine, koga je zloradi vlasnik nedavno onako ratoborno zabarikadirao. Ja se uopće ne sjećam, a dosta sam star, da je ikad bio drukčiji nego otvoren. Takve naprave izazivlju dojam Gran-Čaka ili Addis-Abebe, a ne da smo u centrumu jednog prastarog, kulturnog grada u srcu Evrope!

(nastavit će se).

LISTAK

Rasprava o sredovječnom sudovanju grada Zagreba. Stanislav Borowski dr. prava te »starzy Asystent seminarium slawnego polskiego prawa sadowego i historji ustavju dawnej polski« na sveučilištu u Warzawi, napisao je vrlo lijepu raspravu »Sredniowieczny rad senjorow miarta Gradcu kolo zagrzebia« (studum i dziejow chokackiego prava miejzkiego)«. — Sredovječni sud senatora mjesta Gradca kod Zagreba. Studija iz povijesti hrvatskoga gradskoga prava. Warszawa 1932 — 8° — Rasprava sadržaje slijedeća poglavlja: Pristup. Postanak grada. Geneza senatorskoga suda. — I. Senatori. II. Ustrojstvo suda senatorskoga. III. Postupak. Autor služio se je djelima Ivana Tkalčića, i to: Povjesni spomenici grada Zagreba i Povjesni spomenici zagrebačke biskupije. Osim ovih djela služio se je i drugima. Rasprava je pisana lakim i razumljivim stilom, te zaslužuje da se s njom pozabave naši pravni historičari. **E. L.**

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Vodnikova 10. — Uredništvo i uprava Jelačićev trg 6. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska c. 47.

UPOZORENJE

DRUŠTVENE PROSTORIJE nalaze se od 1. veljače tg. na Jelačićevom trgu broj 6, I. kat.

Gg. članovi se na ovo upozoruju time, da se sastanci članova (bez obitelji) održavaju i nadalje svakoga utorka u 8 sati na večer u društvenim prostorijama.

UPRAVNI ODBOR

*

U minuloj godini 1935. ostalo je još dosta nepodmirene pretplate za naš list.

Kako je izdavanje lista skopčano sa velikim novčanim žrtvama to MOLIMO I APELIRAMO na gg. članove društva i pretplatnike »Zagreba«, da ovrše svoju dužnost i što prije uplate zaostalu dužnu pretplatu za godinu 1935.

Uplate mogu se priposlati i čekom na GRADSKU ŠTEDIONICU za reviju »Zagreb« — Društvo Zagrepčana, ček. račun broj 33.200.

UREDNIŠTVO.

Kr. dvorski dobavljač

CIGLANE A. MÜLLER

Utemeljeno g. 1885 ZAGREB Utemeljeno g. 1885

časte se obavijestiti i upozoriti sve svoje cijenjene mušterije kao i dobavljače, da su o navršenoj pedesetgodišnjici opstanka tvrtke

PRESELILE

svoje uredske prostorije iz Varšavske ulice u vlastitu kuću

FRANKOPANSKA ULICA BR. 16

TELEFON BROJ 41-27 — NASLOV ZA BRZOJAVE: MÜLLERCIGLA

JUGOSLAVENSKO
INDUSTRIJSKO I TRGOVAČKO D. D.
Gundulićeva ulica 17 ZAGREB Telefon 26-67 i 20-71

Generalno zastupstvo
tt. ROBERT BOSCH A. G., STUTTGART
zastupstvo
CADILLAC, LA SALE, BUICK, OPEL I BLITZ AUTOMOBILA
tt. General Motors Continental S. A., Antwerpen.
Prodaja:
Svih Bosch proizvoda, Bosch akumulatora, Seiberling guma, svakovrsnog auto pribora.
SPECIJALNA RADIONICA ZA POPRAVKE BOSCH-PROIZVODA

Ferek trgovina gotovih odijela
Telefon 8867 Zagreb Jelačićev trg 9

Stalan veliki izbor gotovih i po mjeri odijela za gospodu i dječake. Izrađujemo uniforme, športska odijela, ulstere, slipone, hlače, trenchcoate, proljetne i zimske kapute, kabanice i t. d. uz najniže dnevne cijene.

Vodeće nabavno vrelo špecerajske i kolonijalne robe
IVAN PENIĆ D. D. ZAGREB
Veliko skladište i izbor biranih vlastelinskih vina

UTEMELJENO 1900.
JULIO DEUTSCH
ZAGREB
MIRAMARSKA CESTA 20
TELEFONI: 5163 i 8616
Najpovoljnije nabavno vrelo za sav građevni materijal.

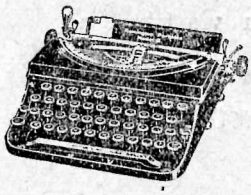

REMINGTON pisaći strojevi
razni modeli, uz najpovoljnije cijene i na dugoročnu otplatu.
Generalno zastupstvo Remington tvornice
MATADOR, vl. A. Benčić, Zagreb
Ilica 5, Oktogon Telefon 30-09